

PALEO-AKTUEEL

NR 19 | 2008

Met de jaarlijkse uitgave van Paleo-aktueel
geven de medewerkers van het Groninger Instituut voor Archeologie
inzicht in een deel van het lopende onderzoek van het instituut

Vormgeving: Hannie Steegstra
Omslagontwerp: Coltsfootmedia, Noordwolde
Foto omslag: Aanzicht op achtersteven, kiel en overnaadse huid van scheepswrak NB 36
(archief Nieuw Land Erfgoed)

ISBN-9789077922460
ISSN 1572-6622

Website:
www.paleo-aktueel.nl

Adres van de redactie
Rijksuniversiteit Groningen
Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)
Poststraat 6 9712 ER Groningen
tel. 050 363 6712 fax 050 363 6992
gia@rug.nl

Adres van de uitgever
Barkhuis Publishing
Zuurstukken 37 9761 KP Eelde
tel. 050 3080936 fax 050 3080934
info@barkhuis.nl www.barkhuis.nl

2008, Rijksuniversiteit Groningen, Groninger Instituut voor Archeologie /
University of Groningen, Groningen Institute of Archaeology

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen mits zij van een
duidelijke bronvermelding zijn voorzien. Inlichtingen: Groninger Instituut voor Archeologie

Paleo-aktueel 19

redactie

Jan Lanting
Martijn van Leusen
Daphne Maring-Van der Pers
Dick Stapert

Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)
& Barkhuis
Groningen, 2008

In dit nummer: 1) Nederland, 2) Egypte, 3) Griekenland, 4) Italië, 5) De Krim, 6) Spitsbergen

In dit nummer: 1) Appingedam, 2) Delfzijl, 3) Dorkwerd, 4) Groningen, 5) Kroddeburen, 6) Noorderlaren, 7) Sellinger, 8) Warfhuizen, 9) Assen, 10) Emmen, 11) Emmerschans, 12) Swifterbant, 13) Oost-Flevoland, lokatie B36, 14) De Krim, 15) Rossum, 16) Steenwijkgebied, 17) Leusderheide, 18) Vechtgebied

Inhoud

Voorwoord	IX
M.J.L.TH. NIEKUS, J. BEUKER, L. JOHANSEN & D. STAPERT Een tweede 'Mander': een recentelijk ontdekt kampement van Neanderthalers (Dr.)	1
D. STAPERT, J. BEEN, J. BEUKER, L. JOHANSEN, M.J.L.TH. NIEKUS & P. WIERSMA Bladspitsen en andere middenpaleolithische vondsten rond het glaciële bekken van Steenwijk (Dr. en Ov.)	10
D. STAPERT & L. JOHANSEN Een bladspits met mogelijke sporen van schachting	20
D. STAPERT Kunstzinnige vingerwijzingen: sporen van paleolithische meisjes en jongens	29
P. CLEVERINGA, H. WOLDRING & H. DE WOLF Sterven op staande voet	39
E. DRENTH & M.J.L.TH. NIEKUS <i>Geröllkeulen</i> en <i>Spitzhauen</i> uit Nederland, in het bijzonder de provincie Drenthe	46
M.J.L.TH. NIEKUS Een studie naar de ontwikkeling van trapeziumvormige pijlbewapening tussen 8100 en 4100 BP	56
I.I.J.A.L.M. Devriendt De afgeronde vuurstenen artefacten van Swifterbant (Fl.). Vuurmakers, boren of toch iets anders?	66
I. WOLTINGE, L. JOHANSEN & D. STAPERT Vuurstenen met afgeronde uiteinden van Swifterbant (Fl.): vuurmakers?	71
A.L. VAN GIJN De interpretatie van gebruikssporen: de afgeronde stukken van Swifterbant (Fl.)	81
E. DRENTH Een afslag van rode Helgoland-vuursteen uit Emmen (Dr.)	88
M. DE WIT Onderzoek naar een urnenveld op de Rossumer es (Twente, Ov.)	94

H. FEIKEN IJzertijd-bewoning in een dynamisch landschap gevormd door Vecht en Angstel (Utr.)	102
R.P. EXALTUS & G.L.G.A. KORTEKAAS Prehistorische branden op Groningse kwelders	115
P. FLOHR & R.T.J. CAPPERS Akkers gearchiveerd in muren. Onderzoek naar Romeinse graanverbouw in Karanis (Egypte)	125
H.R. REINDERS De opgraving van het Huis met de Tobbe in Hellenistisch Halos	135
P.A.J. ATTEMA & T.C.A. DE HAAS Survey in de steppe: de eerste veldcampagne van het Džarylgač projekt (De Krim, Oekraïne)	142
H.A. GROENENDIJK De Hassebergril (Sellingen, Gr.) opnieuw bezocht	151
Y. BOEKEMA & H. WOLDRING Het palynologisch onderzoek van de Hassebergril (Sellingen, Gr.)	156
J.A.W. NICOLAY Een gouden pseudo-munthanger uit het Groningse terpengebied. De 9 ^e -eeuwse elite in beeld	161
J. SCHOKKER, H. WOLDRING, P. CLEVERINGA & J. WALLINGA Datering landschapsdegradatie te Messchenveld (Dr.)	168
H. WOLDRING, Y.R. NIESINK-VAN DER VEEN & P. CLEVERINGA Vegetatiehistorie van de onverveende pingo 'De Oorsprong' (Noordlaren, Gr.)	174
A.B.M. OVERMEER, A.F.L. VAN HOLK & H.R. REINDERS Een Scandinavische vrachtvaarder uit de Late Middeleeuwen?	184
W.A.B. VAN DER SANDEN & H. LUNING Kalverliefde in Kroddeburen (Gr.)?	194
C. TULP Een archeologische begeleiding bij de Nicolaïkerk te Appingedam (Gr.)	200
C. TULP De grachten rond borg Ringenum te Delfzijl (Gr.)	205

Y.I. AALDERS & L. HACQUEBORD	
Europese walvisvaarders en Russische jagers in Green Harbour, Spitsbergen	209
M. DALEMAN	
Graven op de Jodenkamp (Groningen)	215
J.J. DELVIGNE	
Van Giffen, Steenhuis en het toezicht bij de afgraving van de wierde van Dorkwerd (Gr.) in 1908	221

Voorwoord

Paleo-aktueel was altijd al een periodiek waarin een wijd scala van archeologische onderwerpen aan de orde kon worden gesteld. De bijdragen bestrijken een lange periode met geografisch ver uiteenliggende gebieden. Bovendien is Paleo-aktueel met ingang van dit nummer *full colour* geworden.

Een tiental artikelen is gewijd aan de steentijden. Deels is dit het gevolg van een sinds enkele jaren lopend succesvol survey-project in noordelijk Nederland, gericht op het Midden-Paleolithicum. De eerste bijdrage betreft een recent ontdekt kampement van de Neanderthalers in Drenthe waarover we nog wel meer zullen horen. Ook worden weer enkele bladspitsen beschreven, opvallende werktuigen van de laatste Neanderthalers. Verder geven in dit nummer jongpaleolithische jongeren middels handafdrukken *acte de présence*. Twee studies behandelen mesolithische voorwerpen: trapeziumvormige microlieten en curieuze rolsteenhamers. Meerdere vindplaatsen bij Swifterbant leverden vuurstenen artefacten met afgeronde uiteinden. Over de uiteenlopende interpretaties daarvan vindt u drie artikelen; in Paleo-aktueel 20 kunt u het vervolg van dit debat verwachten. Tenslotte wordt een bijlafslog van rode Helgoland-vuursteen uit het Neolithicum besproken.

Bijna net zoveel artikelen behandelen onderzoek in Nederland betreffende latere tijden. Zo wordt een deels opgegraven urnenveld in Rossum beschreven. Een reconstructie van het dynamische rivierlandschap van Vecht en Angstel verheldert de ijzertijdbewoning in dat gebied. In het voormalige kweldergebied bij Groningen hebben mensen in de ijzertijd mogelijk *fire stick farming* bedreven: het jaarlijks afbranden van de vegetatie om de gebruiksmogelijkheden van het land te verbeteren. Een middeleeuwse gouden hanger uit de omgeving van Warfhuizen wijst op het bestaan van elites. Een laatmiddeleeuws schip waarvan het wrak in de Noordoostpolder tevoorschijn kwam was vermoedelijk uit het Oostzeegebied afkomstig. De eerder in dit tijdschrift besproken skeletten van twee mensen en een koe te Kroddeburen worden opnieuw onder de loep genomen. Verder komen onderzoekingen van de Nicolaïkerk te Appingedam en de borg Ringenum te Delfzijl aan de orde, evenals de resultaten van een opgraving van een oude Israëlitische begraafplaats in de stad Groningen, de Jodenkamp. Tenslotte wordt een oude geschiedenis rond Van Giffen opgerakeld.

Ook buiten Nederland waren Groningse archeologen actief. Zo werd er wederom onderzoek verricht naar walvisvaarders op Spitsbergen. Van de stad Halos in Griekenland werd het zevende huis, van in totaal circa 1400, opgegraven. Een survey-project op de noordwestelijke Krim in de Oekraïne richt zich vooral op de Griekse kolonisatie in dat gebied.

De paleobotanici van het GIA waren bij meerdere projecten betrokken. Zo blijkt dat dennen hier nog lang voorkwamen na het einde van de laatste ijstijd. Een geulopvulling van de Hasseberggril, een fossiele beek in het voormalige Boertangerveen, werd pollenanalytisch onderzocht, evenals een onverveende pingo-ruïne bij Noordlaren. Ook het Messchenveld was weer onderwerp van onderzoek. Tenslotte wordt bericht over onderzoek in Karanis, Egypte, waarmee ook dit nummer weer een breed nationaal en internationaal overzicht aan onderzoek biedt.

De redactie

Van Giffen, Steenhuis en het toezicht bij de afgraving van de wierde van Dorkwerd (Gr.) in 1908

J.J. Delvigne¹

In 2008 is het 100 jaar geleden dat Albert Egges van Giffen zijn eerste stap zette in het wierdenonderzoek, het onderzoek dat hem zoveel faam zou bezorgen. Over de aanleiding tot die eerste stap zei hij in zijn rede bij de officiële opening van het Biologisch-Archaeologisch Instituut in 1922:

“Het was in het jaar 1908 dat het bestuur van ‘het Centraal Bureau ter verspreiding van kennis van Groningen en omgelegen streken’ besloot een zeker wetenschappelijk toezicht uit te oefenen op de opgraving eener terp of wierde. De afgraving der Dorkwerder wierde vormde daartoe door hare ligging in de nabijheid, om zoo te zeggen onder de rook van de stad, de onmiddellijke beweegreden. Het is wel vooral wijlen Mr. Jhr. J.A. Feith, de toenmalige Rijksarchivaris hier ter stede en tevens conservator van het Museum voor de Provincie en stad Groningen geweest, die het beoogde toezicht urgent achtte, toen eene blijkbaar zoo gunstige gelegenheid zich daartoe aanbod. Daarnaast echter waren ook de andere bestuursleden, met name Prof. Dr. F.J.P. van Calker en de heer J. Heidema [respectievelijk hoogleraar Geologie en directeur van de Rijks Middelbare Landbouwschool te Groningen, JD], klaarblijkelijk geheel van het nut en de noodzakelijkheid daarvan doordrongen. Ter verwezenlijking van het gestelde doel werd door genoemde Heeren gezocht naar een student aan onze Universiteit. Aanvankelijk viel de keuze op den toenmaligen assistent van Prof. van Calker, den Heer J.F. Steenhuis,

doch daarna, toen bleek dat deze zich met de hem toegedachte taak niet kon belasten, op spreker. Aan de eigenaardige combinatie der leden van het bovengenoemde Bestuur, die zoo verschillende wetenschappen beoefenden, moet het wel toegeschreven worden, dat de aandacht van hem, aan wien per slot dat toezicht werd toevertrouwd, al van meet af aan in tweeërlei richting gestuurd werd, t.w.: 1^e, in die der oudheidkunde; 2^e, in die der natuurwetenschappen, met name der bio-, der geo- en der hydrologie. Als den dag van gisteren herinner ik mij hoe wijlen Professor van Calker mij bij zich liet komen, mij het voornemen van het gezegde Bestuur kenbaar maakte en de sobere toelichting gaf, om mij daarna te verwijzen naar wijlen Jhr. Mr. Feith, die dan straks op een voor mij geheel nieuw gebied, dat der oudheidkunde, de volle aandacht vestigde. Het onderzoek of wil men, het toezicht te Dorkwerd nam zijnen aanvang.” (Van Giffen, 1922: 4–5)

Wisseling van de wacht in Dorkwerd

Het toezicht te Dorkwerd werd dus in eerste instantie aan de geologiestudent Jakob Steenhuis, tevens assistent van Van Calker, aangeboden. “De assistent is bereid” staat in de notulen van de vergadering van het bestuur van het Centraal Bureau van 4 maart 1908. In de notulen van de vergadering van een jaar later wordt een iets andere formulering gekozen: “de voorzitter [J.A. Feith, JD] deelt mee dat het onderzoek de heer Steenhuis ‘zou’ worden aangeboden”. Zonder toelichting in

de notulen blijkt die taak echter niet aan Steenhuis, maar aan de student plant- en dierkunde Ab van Giffen te zijn opgedragen (E.H. Waterbolk, 1969: 9). Wat is de reden van deze ‘wisseling van de wacht’ geweest die al moet hebben plaatsgehad voordat er in Dorkwerd ‘wacht werd gelopen’? Laten we beginnen met na te gaan wie bij deze zaak waren betrokken.

Van het bestuur van het Centraal Bureau zijn Feith, Van Calker en Heidema reeds genoemd. Verder had de classicus Vollgraff daarin zitting. Wie zijn de twee studenten en kenden zij elkaar? Jakob Frederik Steenhuis (17 juli 1883, Westernieland – 15 januari 1958, Haarlem) ging in Groningen aanvankelijk scheikunde studeren, maar zwaaide al spoedig om naar aard- en delfstofkunde bij prof. Van Calker. Bij hem was hij de enige student. Albert Egges van Giffen (14 maart 1884, Noordhorn – 31 mei 1973, Zwolle) ging in 1904 in Groningen zoals gezegd plant- en dierkunde studeren. Bij prof. Van Calker volgde hij bijvakonderwijs. Beiden deden ze hun doctoralexamen in 1910. Steenhuis en Van Giffen moeten elkaar vaak hebben ontmoet en goed hebben leren kennen. Terugblikkend op die jaren noemt Van Giffen Steenhuis in 1964 “mijn vriend en studiegenoot” (Van Giffen, 1964: 271). Geen van de betrokkenen heeft later een verklaring voor de wisseling gegeven. Zal het ‘raadsel van Dorkwerd’ ooit worden opgelost?

Professor J.F. van Bemmelen mogelijk sleutelfiguur

E.H. Waterbolk (1969: 9) oppert de mogelijkheid dat de hoogleraar dierkunde J.F. van Bemmelen bij de wisseling een rol heeft gespeeld. Hij verschijnt op 12 maart 1909 voor het eerst ter vergadering bij het bestuur van het Centraal Bureau en is de zoon van de Leidse emeritus-hoogleraar scheikunde J.M. van Bemmelen, die uit Groningen afkomstig is. Deze laatste heeft hart voor de wierden, heeft in 1907 een glasheldere analyse geschreven

over de stand van zaken omtrent de kennis over wierden en van nog te verrichten onderzoek en heeft in feite het Centraal Bureau ertoe aangezet om toezicht te organiseren bij de afgraving van de wierde van Dorkwerd. Zijn zoon J.F. van Bemmelen was in Delft buitengewoon hoogleraar historische geologie en palaeontologie geweest en werd in 1907 hoogleraar zoölogie in Groningen. Hij kende Van Giffen dus nog niet zo lang, maar het moet tussen hen beiden hebben ‘geklikt’ want Van Giffen ging bij hem studeren, werd bij hem na zijn afstuderen assistent (1910-1912) en promoveerde bij hem in 1913 (proefschrift: *Die Fauna der Wurten*).

Het volgende scenario kan zich hebben afgespeeld: J.F. van Bemmelen hoorde van het aanbieden van het toezicht te Dorkwerd aan Steenhuis, vond zelf Van Giffen een betere kandidaat (of het onderzoek van dierlijke botten uit wierden een prachtig onderwerp voor zijn student Van Giffen) en heeft het bestuur van het Centraal Bureau tot een herziening van het oorspronkelijke besluit kunnen bewegen. Het is goed mogelijk dat de persoonlijke bekendheid met Steenhuis bij Van Calker (bij wie Steenhuis assistent is) en Heidema (die in 1910 optreedt als getuige bij het huwelijk van Steenhuis) tot de oorspronkelijke keuze van Steenhuis heeft geleid.

Niet altijd pais en vree

Indien het scenario-J.F. van Bemmelen klopt, zal het de vriendschappelijke relatie tussen Van Giffen en Steenhuis flink hebben verstoord. Jaren later blijkt er zich inderdaad iets te hebben afgespeeld tussen Van Giffen en Steenhuis dat aanleiding heeft gegeven tot ongenoegen. In 1919 schrijft Steenhuis aan Van Giffen een handgeschreven brief met als inhoud:

“Amice Van Giffen

De week ving ik – ik bedoel de werkweek – aan met een brief van jou. Mijn eerste opwelling is je terstond te beantwoorden. Indachtig zijnde aan

het: "Het is een vriend die U uw feilen toont", dank ik je voor den inhoud. Je hebt allicht schoon gelijk. Ik maak wel eens een moordkuil van mijn hart en zoo nu en dan komt de inhoud naar buiten. Zoo had onze verhouding daar ook eenige minder aangename objecten ingepoot. Ik kan rustig zeggen, dat jouw woorden dit alles heeft "ausgeglichen". Het zal mij hoop ik gelukken geen nieuwe voedingsbodem tot cultuur te brengen. Een paar dagen geleden berichtte de courant, dat op de staatsbegroting ook jij bedacht was. Het deed mij genoegen zulks te vernemen.

tt

J.F. Steenhuis"

Zonder te beschikken over de brief waarop deze een reactie is, bevat de reactie van Steenhuis wel enige indicaties over inhoud en strekking van de brief van Van Giffen. Van Giffen heeft Steenhuis kennelijk enkele verwijten gemaakt, waaronder het verwijt dat als Steenhuis iets dwars zit in wat Van Giffen doet, hij dat directer moet zeggen en van zijn hart geen moordkuil moet maken. Steenhuis is het daarmee eens, zoals hij schrijft, maar vraagt begrip voor zijn handelwijze omdat er ook wel duidelijk aanleidingen zijn geweest tot gevoelens van ongenoegen van Steenhuis' kant ("eenige minder aangename objecten ingepoot"). Van Giffen heeft die aanleidingen in zijn brief echter op een zodanige wijze kunnen toelichten dat Steenhuis ze als weggenomen ("ausgeglichen") beschouwt. Er blijkt zelfkennis uit het uitspreken door Steenhuis van niet meer dan de hoop dat het hem zal lukken geen nieuwe aanleiding tot verwijten van de kant van Van Giffen te geven ("geen nieuwe voedingsbodem tot cultuur te brengen").

Er is kennelijk meerdere keren iets negatiefs voorgevallen in hun vriendschappelijke relatie. Zou één daarvan het wisselen van de wacht in Dorkwerd kunnen zijn? Maar dat is te lang geleden dat het de directe aanleiding

voor deze briefwisseling kan zijn. Veel korter geleden ligt echter een andere aanleiding voor de hand.

Bodemdaling volgens Van Giffen (1910)

Vergelijking van de publicatielijsten van Van Giffen en Steenhuis leverde op dat beiden hebben gepubliceerd over een thema dat sinds de tweede helft van de 19^e eeuw nogal in de belangstelling stond in verband met de kustbescherming, namelijk dat van de bodemdaling in de kustprovincies. Van Giffen wijdt zijn eerste publicatie, uit 1910, aan het thema bodemdaling, Steenhuis schrijft er in 1917 een omvangrijk artikel over. Bij Van Giffen komt het thema wederom aan de orde in een gedetailleerde studie die hij aan het eind van de tekst dateert met 'November 1916' maar die pas enkele jaren later in druk verschijnt en het artikel van Steenhuis dus 'kruist' (Van Giffen, 1921). Er kan daarom alleen worden nagegaan hoe Steenhuis in 1917 met de inhoud van Van Giffen (1910) omgaat.

Van Giffen betreft in zijn publicatie het hoogteverschil tussen terpzoom en maaiveld in de omgeving der wierden bij het vinden van een maat voor de opgetreden (relatieve of absolute) bodemdaling. Dit hoogteverschil wordt voor het grootste deel toegeschreven aan opslibbing in de periode tussen het ontstaan van de wierden en de bedijking, ruwweg de eerste tien eeuwen van de jaartelling. Als oorzaak van de opslibbing wordt in de eerste plaats bodemdaling genoemd en verder spelen lokale verschillen in onder andere getij-amplitude en inklinken van de bodem een rol. Van Giffen betreft zijn studie op het Nederlandse en Noordduitse kustgebied en verwerkt er zijn ervaring in die hij sinds het begin van zijn assistentschap te Dorkwerd heeft opgedaan. Zijn, zoals hij het noemt, "zeer voorlopige eindconclusie" luidt dat in het betreffende gebied een bodemdaling optreedt die nergens de 10 centimeter per eeuw overschrijdt.

Bespreking van conclusies van Van Giffen (1910) door Steenhuis (1917)

In de publicatie van Steenhuis uit 1917 wordt bodemdaling op meerdere tijdschalen besproken. Daarbij is alleen hoofdstuk III (“De daling van den bodem van Nederland in den historischen tijd”) voor de vergelijking met Van Giffen van belang. Steenhuis citeert daarin Van Giffen en enkele andere auteurs die van mening zijn dat de kuststreken in ieder geval sinds de Romeinse tijd aan een voortdurende, langzame bodemdaling onderhevig zijn. Als dat zo is, stelt Steenhuis, dan moet dat in de kuststreken de volgende veranderingen hebben teweeggebracht:

- De kustlijn der Noordzee moet zich aanmerkelijk oostwaarts hebben verplaatst;
- Het aantal stormvloed en over een bepaald tijdsverloop is groter geworden;
- De hoogte der stormvloed en is toegenomen;
- De gemiddelde hoogte der zeespiegel is aan voortdurende stijging onderhevig;
- De natuurlijke uitwatering is voortdurend moeilijker geworden, zich onder meer manifesterend in ophogen van terpen en dijken en toenemend gebruik van watermolens;
- De zee is gebieden binnengedrongen die aan het begin van de jaartelling nog buiten het bereik der zee lagen;
- Op sommige plaatsen die eens buiten bereik van het water en bewoond waren, zijn door de zee en rivieren sedimenten afgezet;
- De ingepolderde sedimenten in de kuststreek bevinden zich thans op een lager niveau dan tijdens de inpoldering.

Hierop volgen twintig bladzijden met toepassing van deze toetsingscriteria op feitelijke situaties en meetgegevens. In vrijwel alle gevallen blijken die ook op een andere wijze te kunnen worden verklaard en worden ze op grond daarvan afgewezen als ondersteuning

van de opvatting van Van Giffen. Enkele voorbeelden. Het aantreffen van fundamenten van gebouwen beneden de zeespiegel in Zeeland is volgens Steenhuis niet meer dan logisch omdat zware voorwerpen nu eenmaal in nat zand zullen wegzakken. Het optreden van klink in kleirijke en venige sedimenten wordt als verklaring voor veel van de geconstateerde vernattingen en bodemdalingen gepresenteerd en daarmee geheel afgewezen als argument waaruit iets over bodemdaling zou kunnen worden afgeleid.

Steenhuis wekt sterk de indruk zeer selectief met argumenten om te gaan waarbij het bestrijden van de opvattingen van Van Giffen als doel-op-zich voor de hand ligt. De conclusie van Steenhuis wijkt dan ook sterk af van die van Van Giffen: alleen voor de jaren na 1860 kan een rijzing van de zeespiegel worden vastgesteld en “extrapolatie van de waarnemingen, hetzij van vroegere jaren, hetzij in de toekomst, is, met het oog op de slechts weinige jaren in welke deze zijn gedaan, als niet toelaatbaar te achten.” (Steenhuis, 1917: 81).

Slot

Het is goed voorstelbaar dat Van Giffen gepikeerd was door de publicatie van Steenhuis. Het zal enige tijd hebben geduurd voordat hij deze onder ogen kreeg en het is dan ook niet verwonderlijk dat bovengeciteerde brief uit 1919 dateert. Als mijn interpretatie juist is dat dit deel van de publicatie van Steenhuis bedoeld was om Van Giffen te treffen en dat dit nog teruggrijpt op de wisseling van de wacht in Dorkwerd in 1908, dan toont dit aan hoe diep gekwetst Steenhuis toen moet zijn geweest. Kennelijk heeft Van Giffen daar gevoel voor gehad en is hij er in zijn – ontbrekende – brief op uit geweest de vriendschap te herstellen en is daarin geslaagd.

Overigens kan men zich afvragen of het eenzijdig redeneren door Steenhuis al in de tijd van het verschijnen van zijn publicatie is opgevallen. Een recensie of inhoudelijke bespreking van zijn publicatie is echter (nog)

niet gevonden. Waarmee het raadsel van Dorkwerd misschien iets is verduidelijkt, maar niet is opgelost. Wordt vervolgd?

Summary: Van Giffen, Steenhuis and the supervision at the quarrying of the dwelling mound of Dorkwerd (province of Groningen) in 1908

This year is the centenary of the famous Dutch archaeologist A.E. van Giffen starting his career as an investigator of dwelling mounds (terpen) by making observations during the commercial quarrying of the mound of Dorkwerd. This job was first offered to a fellow student and friend (Steenhuis), who accepted it. It is not known why the job was later given to Van Giffen. A possible explanation is presented, and it is shown that the incident even affected Steenhuis's professional attitude towards Van Giffen.

Noten

1. Nieuwestreek 91, 9891 AC Ezinge.
2. Met dank aan em. prof. H.T. Waterbolk voor enkele waardevolle suggesties.

Literatuur

Giffen, A.E. van, 1910. Het dalingsvraagstuk der Alluviale Noordzeekusten, in verband met bestudeering der terpen. *Tijdschrift voor geschiedenis, land- en volkenkunde* 25, 258–294.

Giffen, A.E. van, 1921. Bijdrage tot de kennis van enkele geologisch-archaeologische verkenmerken in verband met het vraagstuk der bodemdaling in historischen tijd. *Verslagen van het Geologisch-Mijnbouwkundig Genootschap voor Nederland en koloniën* Geologische Sectie (1915-1919), 159–220.

Giffen, A.E. van, 1922. *Het Biologisch-Archaeologisch Instituut en zijn taak*. Rede, uitgesproken den 17den juni 1922 bij de officieële opening van het Biologisch-Archaeologisch Instituut aan de Rijksuniversiteit te Groningen door den directeur. Groningen/Den Haag, Wolters.

Giffen, A.E. van, 1964. Herinnering aan Dr.ir. Johan van Veen. *Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap* 81, 271–286.

Steenhuis, J.F. ,1917. Beschouwingen over en in verband met de daling van den bodem van Nederland. Mededeelingen omtrent de geologie van Nederland, verzameld door de Commissie voor het geologisch onderzoek, No. 40. *Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen*, Tweede Sectie, deel XIX No. 2. Amsterdam, Johannes Müller, 1–116.

Waterbolk, E.H., 1969. Uit de prehistorie van onze Vereniging. In: *Vijftig jaren terpenonderzoek. Jaarverslag van de Vereniging voor Terpenonderzoek* 51, 1–12.